

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽԱԳԻԾ ՏԱՐԱԳԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՆԵՐԻ ԼԱՄԱՐ

(Շարունակութիւն և վերջ 1)

III

Դաստաւան կազմակերպութիւնը Ներքին գործերի դաստաւանութեան պատահան շատ աշակերտներ զանազան հասկացողութեան և զարգացման աստիճանի, այն ժամանակ կարելի է այդ դաստաւանը բաժանել խմբեր աշակերտների զարգացողութեան համաձայն և յանձնել մի ուսուցչի, թէև չը լինի այնքան զիպոմար և արտօնութիւն ունեցող մարդ, այլ և այնպիսի, որ ընդունակ է բան իմանալու: Խմբեր բաժանելը և մի ուսուցչի յանձնելը Եւրոպայում, ու թէ միայն ֆրանսական չ'են համարում, այլ և ընդհանրապէս օգտակար: Ահա սրա մասին լինէ և ասում Կ. Դ. Ուլինսկին, ուսուցչի հոգևորական մանկավարժը իրան զբոյժելը „Родное слово для учителя“: Մի դաստաւան խմբեր բաժանելը, որոնցից մինը հօգը է միւսից, ու թէ ֆրանսական է, այլ մինչև անգամ օգտակար է, եթէ դաստաւանը պարագլուխ մի խմբի հետ, տայ միւս խմբերին օգտաւէտ պարագլուխը: Թեոդ ասում է, „Այն դաստաւանը որ կազմված է մի քանի բաժանմունքներից, որոնք աստիճանաբար հետևում են թէ զարգացումով, և թէ պարագլուխը, մինչև անգամ կանոնաւոր ուսման համար աւելի պայմաններ ունի, քան թէ այն, որի աշակերտները մի և նոյն զարգացման զիտութեան տէր են“:

Մի և նոյն զբոյժելը ասում է, „Որքան բազմակողմանի են հիմնական կրթութեան առարկաները, այնքան էլ ամենաօգտաւէտ է, եթէ այդ ամէն առարկաներով, կամ թէ մեծ մասամբ պարագլուխ միայն մի ուսուցչի: Եթէ դուք կամենում էք ամէն մի առարկայի համար վերցնել մի ուսուցչի կամ ուսուցչուհի, այն ժամանակ աւելի լաւ է փոքրացնել առարկաների թիւը, որքան կարելի է: Եթե ուսուցչիներ, որոնցից ամէն մինը ոգեւորվում է իր սեփական առարկայի մասին, կարող են երկուսից զուտ լընել զանազան գիտութիւններից, բայց նրա մտաւոր աշխատակցութեան կը մնայ: Ուրեմն որքան բազմակողմանի կը լինեն ուսանելի առարկաները, և որքան սակաւաթիւ ուսուցիչներ, այնքան

լաւ է սկզբնական ուսման համար: Զի կարելի չը համաձայնել այնպիսի փորձված մանկավարժի հետ, ինչպէս Կ. Դ. Ուլինսկին: Դաստաւանութեան և դասակարգի: Ինչ որ կը վերաբերի դաստաւանութեան եղանակին, ի հարկէ հասկանալի է, որ դաստաւանութեան եղանակը պէտք է լինի նկատողական — գիտողական, աստիճանաւոր աստիճան և մասնատրոյց սկսելով, որովհետեւ փոքր աշակերտը ուռալ տեսնում է մասը և յետոյ ամբողջը, ուսով իրան զիւրը և յետոյ իրան զիւրը իրրեւ գաւառի մասը և ուսով կովը և յետոյ կովը իրրեւ ծամող կենդանիներից մինը: Դաստաւանութեան եղանակը պէտք է լինի սիստեմատիքական: Դաստաւանութեան ձեւը անպարտաւոր հարցական և պատմական, այսինքն այնպէս որ աշակերտը հարցերի միջոցով թեմա կարողանայ պատասխանել: Դաստաւանութեան եղանակը և ձեւը ի հարկէ բոլորովին կախում են ուսուցչի ընդունակութիւնից, բայց երբեմն ամենալաւ ուսուցիչը չէ կարող ունենալ, եթէ իրան ձեռքին չունենայ ամենահարկաւոր պատկերներ, օրինակներ և այլն: Սրա համար էլ ամէնայն ուսուցչարանի առաջագիտութիւնը կախված է, ու թէ միայն ուսուցչից, այլ և դաստաւանութեան նպատակը միջոցներից:

Նպատակը միջոցներ: Ուրեմն գործը աւելի յաջող առաջ տանելու համար, ամէնայն տարրական ուսուցչարան պէտք է աշխատէ ունենալ կենդանիների պատկերներ, իրան քաղաքի կամ գիւղի և իրան հայրենիքի պլանը, փայտի պատի տախտակներ, զանազան արհեստական և տնտեսական մեքենաներ, անօթներ, զանազան գէօմետրիքական մարմիններ: Հարկաւոր է ունենալ նախապէս զանազան դասական առարկաներ, զօրօրինակ քարտատխտակներ, գրիչներ, քարեգրիչներ, մատիտներ, թուղթ և այլն որ եթէ մի աշակերտ (ինչպէս սովոր են մեզանում առ հասարակ) գայ ուսուցչարան առանց դասական առարկայի, ուսուցիչը կարողանայ տալ այդ առարկաներից, որ աշակերտը պարագլուխ նստի դաստաւանում, ու սրանով չի սովորի դաստաւան վերայ նայել մի այնպիսի տեղի վերայ, որտեղ կարելի է նստել և բան չը չինել: Լաւ է այս ժամանակ աշակերտին դաստաւանից դուրս անել, քանց թողուլ, որ նա այնտեղ պարագլուխ լինէ ուսուցչի պէտք է լստութեամբ պահանջէ աշակերտներից, որ նրանք առանց հարկաւոր դասական առարկաների դաստաւան չի գան:

Զի կարելի է չը նկատել, որ աշակերտների ուշադրութիւնը աւելի լաւ է ըմբռնում ընդարձակ, լուսաւոր դաստաւանում,

ուր օդը ազատ խաղում է, պատերը մաքուր են և սեղանները յարմարաւոր առաջապահութեան կողմից: Սեղանների վերայ պէտք է չինած լինեն անշարժ թանաքամաններ: Տարրական ուսուցչարանի համար ամենահարկաւոր է մաքուր գույնի, նմանապէս հարկաւոր է, որ երեխաները (հասարակ ժողովրդի) ուսուցչարանում սովորելին մաքուր թեմա: Տարրական ուսուցչարանի ուսուցչի վերայ պէտք է պարտաւորութիւն զինել, որ նա անմաքուր երեխաներին հարկաւոր լուսացվել և սանդղիկ:

Եթե օգտաւէտ կը լինի, եթէ տարրական ուսուցչարանի ուսուցիչը երբեմն զբօսանք անէ աշակերտների հետ, թէ քաղաքում և թէ քաղաքից դուրս: Այս զբօսանքների նշանակութիւնը կը լինի այն, որ աշակերտները կ'տեսնեն և կ'ուսուցանուին շատ բաներ, որոնց կողքով թէև շատ անգամ են անցկացել, բայց ուշադրութիւն չեն դարձրել և չեն հետաքրքրել իմանալ նրանց իշխանութիւնը: Այս ժամանակ աշակերտները ուսուցչի առաջնորդութեամբ շատ առարկաներ կարող են ժողովել, որոնց վերայ ուսուցիչը ուսուցչարանում խօսել է, և կամ պէտք է խօսի:

Մենք խօսում ենք տարրական ուսուցչարանի ուսուցչի զանազան պարտաւորութիւնների վերայ, բայց ընդհանրապէս խօսելով ժողովրդական ուսուցչիների վերայ, ակամայ տալիս են քեզ մի հարց, որ և են այս ուսուցիչները, որտեղ պէտք է գտնել նոյն: Ամէն ուսուցիչ ուսուցիչ է դառնում ինքնակրթութեամբ, որովհետեւ ուսուցիչներ պատրաստելու համար մասնաւոր ուսուցչարաններ չը կան մեզանում և նրանց ամէն մինի փորձառութիւնը իրենց կորչում է, և ոչ որ նրանցից օգուտ չէ քաղում:

Որովհետեւ Ներսիսեան Դպրոցը ամէնից շատ ժողովրդական ուսուցիչներ պէտք է պատրաստէ, սրա համար էլ ամէնայնարմարաւոր կը լինէր, եթէ բարձր դաստաւան աշակերտները յաճախէին տարրական դաստաւանը և փորձէին փոքր երեխաներին փորձական դասեր տալու այն ուսուցչի առաջնորդութեամբ, որ արդէն բաւականին փորձվել է: 1)

Վ. Շահվերդյան.

Փետրվարի 6-ին Գիւղատնտեսական ընկերութեան նիստում գիտնականագրօսմ Ս. Խ. Խօջայեանցը կարգաւ մետաքսաբանութեան վրա կովկասում, և նորա բարձրելու հնարների վրա:

1) Մի և նոյնը հարկաւոր է փորձել և մեր միւս միջնակարգ ուսուցչարաններում:

1) Տես „Մշակ“ № 4, 5—1873.

բաւականաւոր միայն մեր հեղինակից ներկայացրած տիպերի պատահելով, այլ կը հանդիպէր զօրօրում հայ-հասարակութեան ամէն դասերի ներկայացուցիչներին: Նորա և զօրօրում պատահած տանջվող յանցաւորների ողբերկ մէջ խօսակցութիւնը մօտաւորապէս հետեւեալ կը լինէր:

Օ սկան Պետրօվիչ:—Կարոններ հոգեւորականներ, դուք ինչպէս ընկալեք այստեղ, ես կարծում էի որ դուք ամէնը զրախտում կը լինէք: Դուք չէիք որ առաքելութիւն էիք քարոզում ժողովրդին:

Պատասխան:—Ճշմարիտ է, մենք քարոզում էինք ուրիշներին առաքելութիւն, բայց մի և նոյն ժամանակ մեր սեփական նիւթակաւ աղաւթով ու զանազան անպարիզի մասին հոգալով, երբէք չէինք քաջվում տալուց և աւանդուց...:

Օ սկան Պետրօվիչ:—Այլերիս չեմ հաւատում, կարոններ մանկավարժներ, դուք այստեղ... դուք չէիք, որ ձեր աշակերտներին օրինաւոր վարք էիք քարոզում:

Պատասխան:—Այո, մենք այդ անում էինք, բայց ոչ թէ միայն մեր սեփական վարքով մեր աշակերտներին ամենապատ օրինակ էինք յայտնաւորել, բայց ուսման մէջ էլ աշխատում էինք պահպանել ամենապատճառ մեթոդները և այսպիսով բխցնում էինք հայութեան նոր սերունդը:

Օսկան Պետրօվիչ:—Ինչ... երբեք է... պատահականաւոր միայն մեր հեղինակից ներկայացրած տիպերի պատահելով, այլ կը հանդիպէր զօրօրում հայ-հասարակութեան ամէն դասերի ներկայացուցիչներին: Նորա և զօրօրում պատահած տանջվող յանցաւորների ողբերկ մէջ խօսակցութիւնը մօտաւորապէս հետեւեալ կը լինէր:

որոնք իմրագրիներ ազգային լրագրութեան, դուք էլ զրախտի սեղան զօրօրում ընկալեք... Դուք չէիք, որ բարոյականութիւն քարոզելով, ի կրօնական զգացմունքով առաջնորդող յօգնածներ էիք գրում...:

Պատասխան:—Այո, թէև մենք կրօնական զգացմունքով լի բարոյական յօգնածներ էինք գրում, բայց ոչ թէ միայն մեր մասնաւոր կենսի մէջ հակառակում էինք մեր քարոզած սկզբունքներ, այլ և մեր լրագրիներով մէջ քաղաքական, ներքին և արտաքին բաներ յօգնածները հակառակում էին մեր առաջնորդող յօգնածներին ուղղութեամբ...:

Ի հարկէ այդ դատաւարութեան ազգային լրագրիների թուից „Մեղու Հայաստանի“ լրագիրը բացառութիւն է կազմում, նրա գրականական ամբողջ գործունէութեան ընթացքում յայտնած մի միտք հազարներ ատէ, այն է թիֆլիսի տնտեսական զօրօրի յարձակումներին առաջն առնելու համար, զոչնպապանելին պահելու առաջարկութիւնը: Այս երեւելի պրոսկար այնքան համակրութեամբ ընդունվեցաւ թիֆլիսի հասարակութիւնից, որ շատերը ցանկանում են կարգել մասնաւոր տնտեսական դասաւարտներին, թիֆլիսցիների մասնաւոր, և ամեն տեղ անմատչելի կենալը „Մեղու Հայաստանի“

կարծ կերպով շերամի կազմակերպութիւնը մեկնելուց յետոյ, որդուրի խոշորացած պատկերի միջնորդութեամբ (այսպէս Օգու), բաւական մանրամասնաբար ցուց տուեց մետաքսի ֆիզիքային և քիմիական յատկութիւնները, մետաքսաբանութեան միջոցների գիտնական միջոցներ պարզելու համար:

Թեոդ նա պատմեց մետաքսաբանութեան միջոցների վրա կովկասում, այն է իմերեթում և Մինգրէլիայում, վերջը և հայոց և մահմետական գաւառներում: Զուգընթաց սորա հետ մանրամասնաբար ծանօթացր յոգնեին և եւրոպական մետաքսաբանութեան միջոցների հետ, նոյն կովկասեան մետաքսաբանութեան հետ համեմատելու և առաջինների գերազանցութիւնը ցուց տալու համար:

Բայց մանաւանդ հետաքրքիր էր պ. Խօջայեանցի ընթերցանութեան երկրորդ բաժինը, որտեղ նա խօսեց կովկասեան մետաքսաբանութեան բարձրելու միջոցների վրա: Ուշադրութիւն դարձնելով զօրօրութեան բաղադրեալ լինելու վրա, և ուրիշ կողմից մեր շինականների անտեսական գրութեան վրա, նա հաստատեց, որ այժմեան տնտեսական հանգամանքներում գիւղական ազգաբնակչութիւնը իր սեփական միջոցներով չէ կարող աւելի կատարեալ միջոցները ձեռք բերելու: Վաղուց է արդէն Զրանսիայում և Իտալիայում մետաքսաբանութիւնը կատարվում է գործարաններ ի միջոցով: Այդ գործարանները երկու տեսակ են Եւրոպայի մէջ—մի քանիսները աւելում են շերամի կօփոնները և իրանք իրանց համար քաշում են նրանցից մետաքսի թելը, իսկ միւսները յայտնի փորձով քաշում են թելը գիւղացիների համար:

Պ. Խօջայեանցի խօսքերին նայելով, կովկասում եղած գործարանները պատկանում են առաջին տեսակին: Այդ տեսակ գործարանները իրանց աշխատանքը ապահովելու համար պէտք է առաջուց առնեն կօփոնները ուրեմն փոխ տալով գիւղացիներին նեղ ժամանակներում մի յայտնի գումար, ձեռք են գցում առաջուց գիւղացիների մօտ եղած բոլոր կօփոնների քանակութիւնը և այսպիսով զրկում են գիւղացուն օգուտ քաղել իր արհեստագործից:

Երկրորդ տեսակի գործարանները, պ. Խօջայեանցի կարծիքով, աւելի համապատասխանում են մեր երկրի օգուտներին, և միջոց կը տային գիւղացուն օգուտ քաղել իր արհեստագործից:

Բայց ամենայնարմարաւոր նպատակին հասնելու համար, պ. Խօջայեանցը համարում է զի և

Ահա ինչպէս: Ե... ի դատուի Գ... գիւղացի ստանում ենք հետեւեալ նամակը:

Պ. Խմբագիր „Մշակ“ լրագիր: Օգուտ քաղելով ընթերցողի կատարեալ հաւատարմութեանից զէպի ձեր թերթը, դուք ի չափ էք գործ դնում ձեր նշանակութիւնը և թույլ էք տալիս ձեզ տարածել այնպիսի քաղաքական լուրեր, որք լինիլու տուա են յայտնվում: Ես հայ-հոգեւորական լինելով բացի հայերենից ուրիշ լեզու չգիտեմ, (որովհետեւ երբ ես ուսում էի առնում „Մեղուի“ հոգեւոր համարի առաջնորդող յօգնածը զեռ չէր դուրս եկել ուրեմն բացի „Մեղուից“ ու „Մշակից“ ուրիշ քաղաքական լրագիր չեմ կարդում: Ասացէք խնդրեմ, եթէ նապօլէօնը ճշմարիտ մտած լինէր, միթէ դուք կարծում էք, որ „Մեղու“ անուշադիր կ' թողնէր այդպիսի նշանաւոր անցք ու չէր տալի այն մարդի կենսագրութիւնը որ քանի տարի է ինքնապէս կերպով ամբողջ Եւրոպան էր կառավարում: Ուրեմն ձեր յայտնած լուրը սուտ է... ամօք ձեզ, պարոն:

Քանանայ Ա. Բ.

Ճիշտ... ինչ կասէք ընթերցող... Գուցէ ճշմարիտ էլ է, որ նապօլէօնը զեռ կենդանի է...:

Եթէ ոչ, եթէ նա ճշմարիտ վախճանված լինէր, միթէ „Մեղու Հայաստանի“ լրագիրը մինչև հիմա չէր տալի նորա կենսագրութիւնը:

Ասիացի